

LASZLO Alexandru s-a născut la 4 mai 1966, în Cluj. Profesor de italiană la Colegiul Național „George Barițiu” din Cluj. Doctor în Filologie al Universității Res „Babeș-Bolyai”. Membru al Uniunii Scriitorilor din România.

A publicat articole, studii literare, eseuri, polemici și traduceri în reviste culturale din România (București, Bistrița, Brăila, Cluj, Constanța, Craiova, Iași, Oradea, Satu Mare, Sibiu, Tîrgu Jiu, Tîrgu Mureș), Statele Unite, Israel, Germania, Italia.

Cărți: A. Literatura română: 1. *Între Icar și Anteu*, 1996. 2. *Orient Express*, 1999. 3. *Grîul și neghina*, 2002. 4. *Criticul literar Nicolae Manolescu*, 2003, 2009. 5. *Vorbind* (cu Gheorghe Grigurcu și Ovidiu Pecican), 2004. 6. *Toate pînzele sus!*, 2005. 7. *Viceversa!* Polemici pro și contra lui Paul Goma, 2009. 8. *Muzeul figurilor de ceară*, 2009. 9. *Viața de zi cu zi*, 2011. 10. *Exerciții de singurătate*, 2012. 11. *Tutti frutti*, 2013. 12. *Uriase lucruri mici*, 2014. 13. *Stări de spirit*, 2018. 14. *Cum se inventează un huligan?* Mihail Sebastian, ziarist la „Cuvîntul”, 2019. B. Limba-literatura italiană: 1. *Dicționar italian-român*, 1999. 2. *Dicționar practic italian-român și român-italian*, 2003. 3. *Dicționar italian-român, român-italian*, 2006, 2016. 4. *Memorator de limba italiană. Gramatică practică*, 2007, 2015, 2018. 5. *Prin pădurea întunecată. Dialoguri despre Dante* (cu Ovidiu Pecican), 2011; în versiune italiană: *Per la selva oscura. Dante parlato* (con Ovidiu Pecican), 2013. 6. *A revedea stelele. Contribuții la studiul operei lui Dante*, 2013, 2018. 7. *Antologia di letteratura italiana per le scuole*, 2018.

Traduceri: A. Din franceză în română: 1. Romain Gary, *Ai toată viața înaintea*, 1993, 2006, 2013. 2. Raymond Queneau, *Zazie în metrou*, 2001, 2004, 2008. 3. Raymond Queneau, *Suntem mereu prea buni cu femeile*, 2005. 4. Catherine Siguret, *Femei celebre pe divan*, 2009. B. Din română în italiană: 1. *Omaggio a Dinu Adamesteanu*, 1996 (colaborare). 2. Laszlo Alexandru-Ovidiu Pecican, *Per la selva oscura. Dante parlato*, 2013. 3. Gelu Hossu, *Il Card. Iuliu Hossu. Spirito della Verità*, 2019. C. Din italiană în română: 1. Luigi Accattoli, Karol Wojtyła, *Omul sfîrșitului de mileniu*, 1999. 2. Renzo Allegri, Padre Pio, *Omul speranței*, 2001, 2002, 2011. 3. Umberto Eco, *A spune cam același lucru. Experiențe de traducere*, 2008. 4. Giovanni Papini, *Dante viu*, 2009. 5. Patrizio Trequattrini, *Furio*, 2010. 6. Patrizio Trequattrini, *Șantajul*, 2011. 7. Andrea Tornielli - Domenico Agasso jr., *Sfaturi prietenești de la Papa Francisc. Cuvinte care ne ajută să trăim mai bine*, 2017. 8. Luigi Pirandello, *Nuvele pentru un an*, volumul 1, *Șalul negru*, 2019. 9. Luigi Pirandello, *Nuvele pentru un an*, volumul 2, *Viața goală*, 2019. 10. Luigi Pirandello, *Nuvele pentru un an*, volumul 3, *Țopăiala*, 2020. 11. Luigi Pirandello, *Nuvele pentru un an*, volumul 4, *Bărbatul singur*, 2020.

LASZLO ALEXANDRU

Lectura lui DANTE Purgatoriul

Volumul II

CARTIER POPULAR

100. Vittorio Sermoniti, *L'Inferno di Dante*, revisione di Gianfranco Contini, Milano, BUR Biblioteca Universale Rizzoli, 2006;
101. Vittorio Sermoniti, *Il Purgatorio di Dante*, revisione di Gianfranco Contini, Milano, BUR Biblioteca Universale Rizzoli, 2006;
102. Vittorio Sermoniti, *Il Paradiso di Dante*, revisione di Cesare Segre, Milano, BUR Biblioteca Universale Rizzoli, 2006;
103. Vittorio Sermoniti, *L'ombra di Dante*, Milano, Garzanti, 2017;
104. Charles S. Singleton, *La poesia della Divina Commedia*, Bologna, Società editrice il Mulino, 1999;
105. Philippe Sollers, *La Divine Comédie*, entretiens avec Benoît Chantre, Paris, Desclée de Brouwer, 2000;
106. Auguste Valensin S.J., *Le Christianisme de Dante*, Paris, Editions Montaigne, 1954;
107. Luigi Valli, *Il linguaggio segreto di Dante e dei «Fedeli d'Amore»*, Milano, Luni Editrice, 2004;
108. Aldo Vallone, *Antidantismo politico e dantismo letterario*, Roma, Bonacci Editore, 1988;
109. Aldo Vallone, *Strutture e modulazioni nella „Divina Commedia”*, Firenze, Leo S. Olschki Editore, 1990;
110. Aldo Vallone, *Sudi su Dante medievale*, Firenze, Leo S. Olschki Editore, 1965;
111. Aldo Vallone, *L'interpretazione di Dante nel Cinquecento*, studi e ricerche, II edizione, Firenze, Leo S. Olschki Editore, 1969;
112. Aldo Vallone, *Aspetti dell'esegesi dantesca nei secoli XVI e XVII, attraverso testi inediti*, Lecce, Edizioni Milella, 1966;
113. Aldo Vallone, *La critica dantesca nel Settecento, ed altri saggi danteschi*, Firenze, Leo S. Olschki Editore, 1961;
114. Aldo Vallone, *La critica dantesca nell'Ottocento*, Firenze, Leo S. Olschki Editore, ristampa 1975;
115. Aldo Vallone, *Gli studi danteschi dal 1940 al 1949*, Firenze, Leo S. Olschki Editore, 1950;
116. Aldo Vallone, *La critica dantesca nel Novecento*, Firenze, Leo S. Olschki Editore, 1976.

Cuprins

Despre Paradisul lui Dante	5
Intrarea în Paradis (Paradis I)	28
Despre petele din Lună (Paradis II)	50
Două explicații pentru Dante (Paradis IV)	91
Despre valoarea prudenței (Paradis V)	111
Istoria Imperiului (Paradis VI)	127
Taina mîntuirii (Paradis VII)	146
Despre diversitatea firii omenești (Paradis VIII)	163
Binele din ceruri vede mîrșăvia pe pămînt (Paradis IX)	184
Înțelepciunea virtuoasă (Paradis X)	206
Viața și faptele Sfîntului Francisc (Paradis XI)	224
Elogierea Sfîntului Dominic (Paradis XII)	241
Continuă explicațiile Sfîntului Toma (Paradis XIII)	260
Dansul luminii (Paradis XIV)	279
Florența de ieri – Florența de azi (Paradis XV)	297
Noblețe florentină (Paradis XVI)	318
Profeția exilului (Paradis XVII)	336
Acvila dreptății (Paradis XVIII)	357
Despre justiția divină (Paradis XIX)	375
Taina predestinării (Paradis XX)	395
Scara spre cer (Paradis XXI)	414
O brazdă de pămînt ne face cîinoși (Paradis XXII)	433
Virtutea fără de obstacol (Paradis XXIII)	451
Examenul de credință (Paradis XXIV)	469

Examenul de speranță (Paradis XXV)	488
Examenul de iubire creștină (Paradis XXVI)	508
Minia Sfântului Petru (Paradis XXVII)	526
Ierarhia îngerilor (Paradis XXVIII)	545
Despre natura îngerilor (Paradis XXIX)	563
Cetatea rozei eterne (Paradis XXX)	583
Rugăciunea către Beatrice (Paradis XXXI)	604
Petalele rozei (Paradis XXXII)	624
Iubirea mișcă soarele și stelele (Paradis XXXIII)	645
Bibliografie în limba română	669
Bibliografie în limbi străine	672

Intrarea în Paradis

(Paradis I)

Elogiu adus Creatorului. Invocația către Apollo, zeul poeziei, pentru obținerea inspirației poetice necesare. Începe ascensiunea către prima sferă. Dante e plin de curiozitate și Beatrice îi dă explicații despre ordinea lucrurilor din univers.

1. *La gloria di colui che tutto move
per l'universo penetra e risplende
in una parte più e meno altrove.*

4. *Nel ciel che più de la sua luce prende
fu' io, e vidi cose che ridire
né sa né può chi di là sù discende;*

«Gloria celui ce toate le mișcă prin univers pătrunde și sclipește mai mult pe o parte și mai puțin pe alta. În cerul mai plin de lumina lui am fost și-am văzut lucruri pe care să le spună nu știe și nu poate cel ce de sus pogoară» (v. 1-6). Lumina, care e semnul gloriei lui Dumnezeu (ce pune în mișcare toate obiectele din univers), se răspindește în mod diferit. Călătorul a ajuns chiar pînă în ultimul cer, în Empireu, care e cel mai luminat dintre toate. Acolo a văzut lucruri ce nu pot fi descrise, după întoarcerea pe pămînt. „Introducerea» celei de-a treia cantice pornește – spre deosebire de cea din *Infern* și din *Purgatoriu*, în care Dante pusese în prim-plan persoana sa – cu imaginea maiestuoasă a unui Dumnezeu care conduce universul, ca motor suprem, imprimîndu-i (*pătrunde*) fiecărei realități create o viață specifică și manifestîndu-se, în intervenția sa, nu ca o putere dominatoare, acționînd cu răceală, ci ca o lumină (*sclipește*), care ajunge plină de iubire în străfundurile creaturilor sale. Simfonia luminii, cu care Dante și-a obișnuit cititorul în Paradisul Pămîntesc, încă mai prezenta o trăsătură fizică, își avea rădăcinile într-o experiență pămîntească normală, pe cînd aici devine, deja din primele versuri ale *Paradisului*, unul din atributele principale ale lui Dumnezeu și singurul mijloc potrivit, după afirmația punctuală a lui Busnelli, de-a exprima «în mod vizual» lumea spiritului și treptata scufundare a creaturii umane

în viața divină. În scrisoarea pe care i-a trimis-o lui Cangrande della Scala, seniorul Veronei, pentru a-i dedica *Paradisul*, Poetul a avut grijă să precizeze semnificația acestor prime versuri, examinînd verbele *pătrunde* și *sclipește*. «*Divinus radius*» *pătrunde* «*quantum ad essentiam*», în sensul că orice ființă creată derivă – direct sau indirect – de la Dumnezeu și de la El primește lumina care îi justifică și îi luminează existența, și *sclipește* «*quantum ad esse*», în sensul că această rază este mai activă la ființele create de Dumnezeu printr-un act direct (îngerii, cerurile, sufletul rațional al omului) și mai puțin la cele (animale și vegetale) create printr-un act indirect, prin intermediul agenților secundari (XIII, 64)” (E.A. Panaitescu). „Cosmologia lui Dante este cea a scolasticii, care și-a însușit doctrina ptolomeico-aristotelică: pămîntul ocupă centrul universului și în jurul lui se rotesc nouă ceruri (Luna, Mercur, Venus, Soare, Marte, Jupiter, Saturn, Cerul Înstelat, Cerul Cristalin sau Primul Mobil). Acestea din urmă, de natură materială, sînt înconjurate de cerul Empireu, care e *pură lumină* (*Paradis XXX, 39*) și unde se află Dumnezeu. Empireul, în plus, este perfect nemișcat, pentru că și-a obținut deplina mulțumire în viziunea perpetuă a divinității (cf. v. 122), în timp ce toate lucrurile create tind, într-o mișcare continuă, să se apropie de Dumnezeu” (E.A. Panaitescu). „Din terțină se deduc cîteva motive esențiale pentru înțelegerea concepției dantești: 1) Paradisul este ținutul luminii, semn al fericirii și al spiritualității (în antiteză cu lumea lipsită de lumină, care e legată de păcat și imperfecțiune), dar și al puterii și slavei lui Dumnezeu, care se afirmă plenar în ținutul fericirii, se răspindește în tot universul, nu doar luminîndu-l, ci pătrunzînd acolo și imprimînd fiecărui lucru tendința de a se împlini și prin urmare de a realiza voința divină; 2) Dumnezeu este motorul fiecărui lucru, cauza primă a creației: nu există mișcare de transformare, de împlinire, de iubire care să nu provină de la Dumnezeu. Așadar lumea, în această concepție totalizatoare, se dezvăluie a fi o sferă. Din centrul ei, de la Dumnezeu, dobîndesc sens, formă și justificare lucrurile, toate ființele, viața morală, religia, arta. El este unitatea de măsură a tuturor, a ceea ce considerăm pozitiv și opusul său; 3) ființele, oamenii, nu au o perfecțiune sau o imperfecțiune autonomă: sînt

perfecti sau imperfecti în funcție de semnul întipărit de Dumnezeu asupra lor în actul creației. Acest semn reprezintă modul lor de-a fi și de-a se mișca prin univers, conform ritmului și legilor datorate Creatorului. De aici provine concepția ierarhică, proprie lui Dante și culturii medievale. Universul trebuie văzut ca o piramidă, făcută din trepte infinite, pe care se dispun toate creaturile și caracterizează momentele de urcare și coborîre ale unei puteri unice, aflate în vîrf, dar care marchează cu trăsăturile ei fiecare treaptă, fiecare creatură. Creaturile îi receptează voința, se supun ordinii voite și stabilite de ea. Se produce o nesfîrșită osmoză între Dumnezeu și creaturi: de la Dumnezeu pornesc viața, tendințele, perspectiva; creaturile se înalță și se sublimază prin întoarcerea la Dumnezeu” (T. Di Salvo). „Pentru Dante, călătoria în Paradis pare să se compună ca un moment de viziune mistică, din a cărei experiență îi rămîn călătorului extraordinar numai bucăți și fragmente, ce nu pot fi reconstituite unitar” (T. Di Salvo).

*7. perché appressando sé al suo disire,
nostro intelletto si profonda tanto,
che dietro la memoria non può ire.*

*10. Veramente quant' io del regno santo
nella mia mente potei far tesoro,
sarà ora materia del mio canto.*

«căci apropiindu-se de dorința sa, mintea ni se scufundă-n ea pe-atîta că-n urma sa memoria nu poate umbla. Dar cîte din sfînta împărăție în mintea mea am putut păstra vor sta acum în materia cîntului meu» (v. 7-12). Intelectul uman, cînd se apropie de Dumnezeu, care e țelul suprem, se risipește astfel încît își pierde memoria. Totuși fragmentele care încă mai durează în amintirea poetului vor constitui subiectul celei de-a treia părți a poemului său. „Versurile 5-9 au rolul de a-l introduce pe cititor în dimensiunea spirituală schimbată a celei de-a treia cantice, unde Dante va trăi o experiență religioasă, cu caracter mistic. După ce-a depășit formele unei existențe normale și a lăsat în urmă limitele puse oricărei cunoașteri omenești, Poetul se apropie și pătrunde în viața trinitară, percependu-l pe Dumnezeu și unindu-se cu El într-un elan sublim de iubire, în care creatura își pierde cunoașterea de sine, ocupată și dominată de prezența divinității. O ulterioară mărturie a fap-

tului că Dante vorbește despre «*excessus mentis*», despre «ieșirea din sine» proprie misticilor se poate găsi în trimiterea (v. 73-75) la pasajul din Sfîntul Pavel, unde apostolul dezvăluie că a fost răpit în al treilea cer (Paradisul) și a auzit «cuvinte cari nu se pot spune și pe cari nu-i este îngăduit unui om să le rostească» (II Corinteni 12, 2-4). Alături de aceasta și de alte mărturii din Vechiul și Noul Testament, trebuie să amintim că, în Evul Mediu, literatura mistică latină se mîndrea cu nume ca Sfîntul Bernard, Sfîntul Bonaventura, Sfîntul Richard of Saint Victor, care continuă și dezvoltă filonul mistic al literaturii patristice latine. «Viziunea» este termenul prin care în *Comedie* de obicei se definește, și prin el se subliniază «valoarea de adevăr absolut, pe care scriitorul i-o atribuie materiei sale: adevăr asigurat, cît privește obligația practică, de fermitate a ideologiei; cît privește concepția generală a temei, de credința religioasă, care îi permite să-i confere experienței din lumea cealaltă o deplinătate reală, prin nimic inferioară și diferită celei cu care primește datele experienței pămîntești; și cît privește în fine detaliile, de amploarea și minuția elementelor extrase dintr-un patrimoniu cultural, rețrăit în mod unitar, în componentele sale clasice și medievale» (Sapegno). Limitat la *Paradis*, acest termen are o accepțiune încă mai profundă, fiindcă ne confruntăm cu o «viziune» a divinului, ce pune stăpînire asupra umanului. De aici grija Poetului de a ne avertiza, încă de la început, că tot ce descrie este doar o încercare de a exprima ceea ce, prin natura sa, este inexprimabil (*am văzut lucruri pe care să le spună nu știe și nu poate cel ce de sus pogoară*); de fapt capacitatea de exprimare este inadecvată pentru aceste înălțimi ale gîndirii (cf. *Convivio* III, III, 15; *Vita Nova* XXI), iar memoria – care este capacitatea cea mai limitată, pe plan intelectual – nu e în măsură să rețină perfect toate cîte creatura le-a văzut și le-a simțit în clipa unirii mistice cu Dumnezeu (*Epistola* XIII, 78 și 83-84). La dificultatea traducerii termenului *trasumanar* (v. 70) în termenii sensibili și raționali ai limbajului, Dante va reveni frecvent de-a lungul celei de-a treia cantice: să subliniezi efortul continuu de-a concretiza o experiență situată deasupra oricărei experiențe omenești (*Epistola* XIII, 78) este datoria pe care critica, din perioada romantică încoace, și-a propus-o ca fiind fundamentală” (E.A. Panaitescu). „Ne aflăm în prezența unui din cele mai importante filioane ale culturii medievale: cel legat de aserțiunea

că Dumnezeu nu poate fi deplin perceput pe cale rațională și că viziunea lui Dumnezeu îi este hărăzită omului doar pe cale mistică, prin intermediul contemplației: mintea atunci se desparte cumva de trup, îi depășește limitele, iese în afara lui și, răpită de Dumnezeu, se eliberează de orice raport cu lucrurile, se lasă absorbită de divinitate: se încheie și funcția memoriei, care nu poate înregistra o experiență ce depășește facultățile umane. După viziunea mistică, după «extaz», «cînd ne întoarcem în noi», scria misticul Richard of Saint Victor, «nu putem nicicum să ne readucem în memorie obiectul viziunii noastre, cel puțin nu cu acea limpezime cu care l-am văzut atunci». Remarcați încă de-acum acest filon mistic, ce va fi prezent de fiecare dată cînd, în călătoria sa, poetul va spune că s-a pomenit în fața unor spectacole, fenomene de nedescris, de neexprimat (așa zis inefabile), care ne depășesc, fiindcă nu avem instrumentul lingvistic proporțional, trebuie să ne slujim de cuvinte aproximative sau să renunțăm a le exprima. În mod concret, pe planul expresiei efective, Dumnezeu nu poate fi descris direct de un artist, ci doar în termeni limitativi și deformanți. Se poate apropia de el doar muzicianul, a cărui activitate expresivă are ceva inefabil și nedefinit. Dante nu-l reprezintă (și n-ar putea) pe Dumnezeu, așa cum este obiectiv: ci așa cum i se pare lui că este, deci pe cale indirectă, prin ceea ce poetul simte, percepe, prin emoțiile și chiar suferințele pe care le înfruntă, în tentativa dificilă și intens trăită de apropiere, în această încercare de-a spune despre divinitate, prin cuvintele rostite despre el însuși, despre propria lui tensiune vie, despre propria sa insuficiență: așadar interiorizîndu-l și subiectivizîndu-l” (T. Di Salvo).

13. O buono Apollo, all'ultimo lavoro
fammi del tuo valor sì fatto vaso,
come dimandi a dar l'amato alloro.

16. Infino a qui l'un giogo di Parnaso
assai mi fu; ma or con amendue
m'è uopo intrar nell'aringo rimaso.

19. Entra nel petto mio, e spira tue
sì come quando Marsia traesti
della vagina delle membra sue.

«Vai, bunule Apollo, pentru ultima zidire fă-mă atare vas al virtuții tale, cum ceri spre a dăruii rîvnitul laur. Pînă aici mi-a fost de-ajuns un vîrf de Parnas; de-acum de ambele am nevoie pentru arena rămasă. Pătrunde-mi în piept și mă inspiră, cum pe Marsias l-ai tras din teaca membrelor sale» (v. 13-21). În dificila misiune ce-l așteaptă, Dante invocă ajutorul zeului poeziei, care dăruiește anevoios laurii gloriei artistice. În descrierea Infernului și a Purgatoriului, i-a fost de-ajuns talentul, obținut cu sprijinul Muzelor (situate pe Helicon, unul din vîrfurile Muntelui Parnas). De-acum însă talentul va trebui însoțit de știința teologică, de Apollo (care se situează pe Kirra, celălalt vîrf al Muntelui Parnas), pentru a se menține în arena luptei poetice. Apollo trebuie să-l umple pe Dante de întreaga sa forță, folosită odinioară în confruntarea cu Marsias, pe care l-a învins și l-a spintecat, smulgîndu-l din învelișul său de piele. „După ce s-a terminat «introducerea», începe «invocația», care se va prelungi pînă la versul 36. Poetul, după regulile retorice codificate de o lungă tradiție, ce-și are originea în epica clasică, cere intervenția divinităților protectoare ale poeziei pentru *ultima zidire* care încheie *poemul sacru*, reprezentîndu-i și culmea artistică. Apollo era considerat, în Antichitate, ghidul și inspiratorul poezilor care, în semn de recunoștință pentru măreția lor, erau încununati cu lauri. Aceștia sînt *rîvniți* de poeți, care îi consideră ținta cea mai dorită, și de Apollo, fiindcă în laur a fost transformată Dafne, nimfa de care zeul s-a îndrăgostit (cf. Ovidiu, *Metamorfoze* I, 42 sqq.)” (E.A. Panaitescu). „În *Infern* (II, 7; XXXII, 10) și în *Purgatoriu* (I, 9; XXIX, 40-41) a fost suficient ajutorul muzelor, reprezentînd științele umane și toate mijloacele tehnice necesare pentru compoziția poetică, pe cînd Apollo este simbolul poeziei înseși, inspirată direct de zeu în inima poetului. Muzele își aveau sălașul pe Helicon, una din crestele Muntelui Parnas, iar cealaltă, Kirra, era ocupată de Apollo. Prima creastă, în plus, reprezenta filosofia, știință referitoare la lucrurile omenești, a doua, teologia, știință referitoare la realitățile divine. De aceea Apollo, «pe lîngă convenția literară, este în mod figurat Dumnezeu» (Mattalia), căruia poetul îi cere sprijinul. *Aringo* (arena) era termenul care indica spațiul unde sportivii se întreceau în luptă și alergare și, prin extindere,

competiția însăși” (E.A. Panaitescu). „Marsias a îndăznit să-l provoace pe Apolo la un concurs muzical, cu condiția ca învingătorul să poată face tot ce vrea cu învinsul. După ce l-a înfrînt, zeul l-a legat pe satir de un copac și l-a jupuit de piele (Ovidiu, *Metamorfoze* VI, 382-400)” (E.A. Panaitescu).

22. *O divina virtù, se mi ti presti
tanto che l'ombra del beato regno
segnata nel mio capo io manifesti,
25. vedra'mi al piè del tuo diletto legno
venire, e coronarmi de le foglie
che la materia e tu mi farai degno.*

«Oh, divină virtute, de mi te oferi încît umbra fericitului tărîm, imprimată în mintea mea s-o arăt, mă vei vedea venit la lemnul-ți îndrăgit și încununat cu acele frunze, de care subiectul și cu tine mă veți face demn» (v. 22-27). Dante își îndreaptă apoi rugămințile către harul divin, care dacă îl va ajuta să redea în poezie fie și doar o parte din Paradisul pe care l-a văzut, îi va aduce răsplată gloriei artistice, prin frunzele de laur de care se va face demn. „Dacă harul divin îl va ajuta să transfere în poezie chiar și o mică parte din ce-a văzut în Paradis, el va fi public recunoscut ca poet și își va îndeplini datoria morală și religioasă de-a fi reafirmat valorile creștine. Se clarifică încă o dată că scopul călătoriei este cel de a-l readuce pe Dumnezeu în conștiința oamenilor: instrumentul nobil al acestei acțiuni este poezia, care aici echivalează cu activitatea pe care, în alte domenii și momente, o pot desfășura cruciada sau teologia” (T. Di Salvo).

28. *Si rade volte, padre, se ne coglie
per trionfare o cesare o poeta,
colpa e vergogna dell'umane voglie,
31. che parturir letizia in su la lieta
delfica deità dovria la fronda
peneia, quando alcun di sé asseta.*

«Atît de rar o culegem, tată, pentru a triumfa cezarul sau poetul, din vina și ocara poftelor omenesti, încît frunza de laur ar trebui să bucure vesela zeitate delfică, dacă vreunul de ea se înse-

tează» (v. 28-33). În vremurile păcătoase, ce împiedică marile fapte politice sau artistice, laurii gloriei sînt deja foarte greu de obținut, de către vreun împărat sau vreun poet. „Dorința aprinsă de-a merita cununa de lauri (*peneia*: fiindcă Dafne era fiica riului Peneus) ar trebui să-l bucure pe Apolo (zeul care la Delfi avea parte de un cult deosebit), pentru că deja puțini aspiră la asta, într-o lume care nu se mai conduce după idealurile înalte. După introducerea de amploare cosmică, în care sufletul s-a deschis către o nouă viață, pesimismul Poetului – de fiecare dată prezent, cînd privirea lui scrutătoare se apleacă asupra realităților pămîntești și, de acolo, le izolează pe cele din vremea sa – revine abia sugerat în terținele 28 și 31, dar un vers, de concizia unui epigraf, îi reaprinde speranța: *mica scînteie dă flacără mare*. «Gîndindu-se la cei mai buni care l-ar putea urma, Dante nu simulează falsa umilință, ci arată că este conștient de puterea lui de însuflețire, pe lingă cea de poet, și că mai are încă acel simț al limitei (*poate...*) pe care foarte înalta concepție despre artă îl face s-o resimtă, chiar și în fața unor opere ca a sa» (Grabher)” (E.A. Panaitescu).

34. *Poca favilla gran fiamma seconda:
forse di retro a me con miglior voci
si pregherà perché Cirra risponda.
37. Surge ai mortali per diverse foci
la lucerna del mondo; ma da quella
che quattro cerchi giugne con tre croci,
40. con miglior corso e con migliore stella
esce congiunta, e la mondana cera
più a suo modo tempera e suggella.*

«Mica scînteie dă flacără mare: poate că-n urma mea voci mai iscusite se vor ruga la Kirra de răspuns. Răsare din guri diverse pentru muritori lumina lumii; dar acolo unde patru cercuri și trei cruci împletește, spre mai bună cale și mai blîndă stea, se ivește unită, iar ceara luminează o înmoaie și-o imprimă» (v. 34-42). Chiar și scînteia mică poate stîrni incendiul. Dante speră că alți poeți îi vor călca pe urme și, cu ajutorul zeului Apolo, vor fi mai îndemînatîci în această materie artistică. Apoi, revenind la firul acțiunii, autorul fixează momentul de început al explorării Para-

disului: soarele (*lumina lumii*) apare de obicei în diverse puncte ale orizontului, în funcție de anotimp. Aici însă apare în locul unde patru cercuri intersectate formează trei cruci la linia orizontului. Momentul calendaristic e favorabil, căci ne aflăm în zodia Berbecului. „E modestă, spune Dante, contribuția mea pe plan poetic, dar e intensă, convinsă și serioasă implicarea mea în subiectul mântuirii societății: dacă nu voi atinge acest scop datorită nepriceperii mele, exemplul meu va putea fi fructificat de alți poeți, mai dotați și mai convingători, care vor duce la perfecțiune opera de-a pune în circulație divinitatea în rîndul societății omenești” (T. Di Salvo). „După prolog, Poetul precizează, cum s-a întîmplat deja în cîntul I din *Purgatoriu*, momentul în care își începe călătoria în Paradis, revenind asupra apariției transfiguratoare a luminii, cu care s-a deschis a treia cantică. (...) Așadar călătoria începe sub cele mai favorabile auspicii. Comentatorii vechi au explicat alegoric versul 39, susținînd că cele patru cercuri sînt simbolul celor patru virtuți cardinale, iar cele trei cruci reprezintă cele trei virtuți teologale, a căror unire predispune sufletul să primească mîntuirea venită de la Dumnezeu (care e indicat adeseori de Poet cu metafora soarelui)” (E.A. Panaitescu).

43. *Fatto avea di là mane e di qua sera
tal foce, e quasi tutto era là bianco
quello emisperio, e l'altra parte nera,*

„Făcuse aproape dimineată dincolo și seară dincoace izvorul, și toată era albită emisfera, iar cealaltă era neagră” (v. 43-45). Sînt marcate alternanțele zi-noapte în cele două emisfere pămîntești. „Așadar era amiază în *Purgatoriu* și miezul nopții la polul opus, în Ierusalim, fiindcă diferența de timp dintre cei doi poli opuși era de douăsprezece ore” (T. Di Salvo). „Și ora este în mod deosebit favorabilă, fiindcă este amiază, «cea mai nobilă din toată ziua» (*Convivio* IV, XXIII, 15), nu numai fiindcă e mai luminoasă, ci pentru că este ora la care a murit Cristos, care prin sacrificiul său i-a deschis omenirii calea spre mîntuire. (...) Unii interpreți, în schimb, afirmă că Dante aici face aluzie la zorii zilei. Dar nu avem niciun motiv să credem că Poetul, ajuns la Lete și Eunoe la amiază (cf. *Purgatoriu* XXXIII, 103-104), s-a oprit optsprezece ore în Para-

disul Pămîntesc, pentru a aștepta venirea zilei următoare. Dante și Beatrice stau întorși către răsărit și, aflîndu-se în emisfera australă, văd soarele în stînga lor, pe cînd în emisfera noastră ar fi la dreapta” (E.A. Panaitescu). „Ca de obicei, ora se măsoară după soare (*lumina lumii*, v. 38). În *Infern* pornirea are loc seara (II, 1-3), ceasul de tristețe, în *Purgatoriu* în zori (I, 19-21), ceasul de speranță, în *Paradis* la amiază, ceasul împlinirii” (Chiavacci Leonardi).

46. *quando Beatrice in sul sinistro fianco
vidi rivolta e riguardar nel sole:*

aguglia sì non li s'affisse unquanco.

49. *E sì come secondo raggio suole
uscir del primo e risalire in suso,*

pur come pellegrin che tornar vuole,

52. *così dell'atto suo, per li occhi infuso*

nell' imagine mia, il mio si fece,

e fissi li occhi al sole oltre nostr' uso.

«cînd pe Beatrice spre stînga am văzut-o întoarsă și privind soarele: nicicînd acvila nu l-a scrutat astfel. Și cum a doua rază iese de obicei din prima și urcă spre înălțimi, ca drumetul ce vrea a se întoarce, așa din gestul ei, prin ochi transmis în mintea mea, s-a făcut al meu și mi-am țintit ochii-n soare dincolo de firea noastră» (v. 46-54). Beatrice s-a răsucit spre stînga și-a privit intens soarele, așa cum niciodată n-a izbutit acvila s-o facă. La fel ca raza reflectată, desprinsă din prima rază, ce izbește direct, și la fel cum se întoarce pribeagul acasă (sau, după alte interpretări: la fel cum șoi-mul se întoarce în tăria cerului), călătorul, după modelul oferit de femeia iubită, și-a ațintit ochii în discul soarelui, mai adînc decît rezistă privirile omenești. „Să se observe cum, inclusiv prin comparația cu acvila, este subliniată atitudinea Beatricei, de așteptare a unor fapte noi și miraculoase, pentru care trebuie să ne pregătim cu o concentrare adecvată. Îndată pe urmă, cei doi țîșnesc în zbor spre ceruri. Privirea femeii este primul act al vieții paradisiace, a cărei constantă e privirea soarelui, cu alte cuvinte contemplarea lui Dumnezeu” (T. Di Salvo). „Că acvila se uită la soare și își învață puii să facă la fel era o opinie comună; însă Dante o găsea consemnată și astfel înobilată în *Farsalia* lui Lucan, IX, 902 sqq.” (T. Di